

פרשת לך לך

איסור גדול פעם אחת או איסור קטן כמה פעמים

אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. (בראשית פרק יב, יג)

למה חשש אאע"ה לרציחה יותר מלעריות

הגר"י אייבשיץ מביא מדרש עה"פ אמרי נא וכו', מכאן דשוחטין לחולה בשבת, לפום ריהטא זה מדרש פליאה, דמה הקשר בין שחיטה לחולה בשבת, לאמרי נא אחותי את. ועי"ש שמתרץ עפ"י קושיית בעלי התוס', למה חשש אברהם אבינו ע"ה שיהרגו אותו כדי שיוכלו להתחתן עם שרה, הרי ממה נפשך אם שמרו על ז' מצות ב"נ, ולכן לא היו עוברים על איסור עריות, אז למה יעברו על איסור רציחה, דג"כ הוי א' מז' מצוות שב"נ מוזהרים עליהם, וז"ל החזקוני (בראשית פרק יב, יב) וא"ת הלא כך הם מוזהרים על שפיכות דמים כשיצאו מן התיבה, י"ל שטופי זמה הם וירבו לחטוא ברציחה עם ניאוף. ד"א ניהא להם לחטוא פעם אחת בשפיכות דמים, מלהיות חוטאים תדיר באשת איש.

שחיטה או נבילה

והנה ביומא (פג, א) איתא, תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה מאכילין אותו נבילה, טבל ושביעית שביעית. ודנו הראשונים מה הדין בחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול בשר, ויש אפשרות להאכיל לו נבילה, או לשחוט בשבילו בשבת, רוב ראשונים פסקו שעדיף לשחוט לו, וקשה הרי הכלל הוא דמאכילין לו הקל הקל תחילה, ואם ישחטו לו יעברו על איסור סקילה, ואפ"כ נאכילנו נבילה לא יעבור אלא על לאו. ות"י הר"ן וז"ל אבל נראה לי, דלגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא בנבילה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה, כדאמרינן לגבי נזיר שהיה שותה יין, (נזיר מב, א) אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, וחד לאו הוא דאיכא (ואין להקשות הרי עובר בכל כזית על שנהנה ממעשה שבת, ת"י הר"ן) דמעשה שבת מותרין, דקי"ל (ב"ק עא, א) היא קודש ואין מעשיה קודש, ומש"ה לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת, ואע"ג דהוי איסור סקילה.

ולפי"ז כתב הגר"י אייבשיץ שזה הפשט בהמדרש, שמזה שחשש אברהם אבינו ע"ה, שיהרגו אותו במקום לעבור על איסור אשת איש, (והטעם הוא משום דרציחה יעברו עליו פעם אחת משא"כ איסור א"א) רואים שעדיף לשחוט לחולה בשבת, ולא לתת לו לאכול נבילה, אע"פ שנבילה הוי איסור קל, דעדיף לעבור איסור חמור פעם אחת מלעבור איסור קל הרבה פעמים.

רציחה או עריות

וצ"ל לפי"ז שאיסור רציחה הוי יותר חמור מאיסור אשת איש, דאלת"ה מה הראיה מאברהם אבינו ע"ה, אבל צ"ב למה רציחה נחשב לאיסור חמור. ועי' בספר לקח טוב (כלל טו, יח) שפירש משום דאיסור א"א בחנק, ואיסור רציחה בסקילה, וסקילה יותר חמור מחנק. אבל תמה על זה שהעונש לב"נ העובר על אחת מז' מצוותין הוא סייף, ואין הבדל אצלם בין רציחה לעריות. ואולי י"ל דהיות

ואצל ישראל רואים שרוצח בסקילה, ובוועל אשת איש בחנק, אז ע"כ שרציחה יותר חמור, א"כ אפילו אצל ב"נ אע"פ שהעונש בפועל שוה, אבל העבירה יותר חמור.

עוד תירץ הלקח טוב שמצינו חומרות שיש ברציחה שאין בעריות, שברציחה חייב אפילו ע"י שליח, שאיתא במדרש (בראשית רבה פרשת נח פרשה לד) שופך דם האדם דמו ישפך, ע"י שליח. אבל לכאורה דבריו תמוהים שבמדרש כתוב כן על כל הז' מצוות, ולא רק על רציחה, וז"ל המדרש במילואו, א"ר חנינא כולהם כהלכות בני נח בעד אחד, בדיין אחד, בלא עדים, ובלא התראה, ע"י שליח, ע"י עוברים, בעד אחד בדיין אחד, שופך דם האדם באדם אחד, דמו ישפך, בלא עדים ובלא התראה, שופך דם האדם דמו ישפך, ע"י שליח, שופך דם האדם, ע"י אדם, דמו ישפך, על ידי עוברים.

ואולי כוונתו עפ"י הגמ' בקידושין (מג,א) שאפילו לפי שמאי הזקן שיש שליח לדב"ע, מודה בלך בעול את הערוה שאין המשלח חייב, שלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב. א"כ ה"נ אפילו אם נאמר שבב"נ יש שליח לדב"ע, אבל בעריות אין שליח מטעם הנ"ל. אבל עדיין קשה מלשון המדרש כולהם כהלכות בני נח.

יהרג ואל יעבור ברציחה

כתב הלקח טוב שיש עוד חומרא ברציחה, דהנה בסנהדרין (עד,ב) מסתפקת הגמ' האם ב"נ מצווה על קידוש השם או לא, והר"מ (הל' מלכים פרק י,ב) פסק להלכה שאינו מצווה על קידוש השם, ולכן בשאר מצוות ב"נ אם אומרים לו שיעבור או יהרג, אינו חייב למסור נפשו, אבל לגבי רציחה שמקור הדין שחייב למסור נפשו, הוא מסברא, דמאי חזית דדמא זידך סמוק מדמא דחברך, א"כ זה שייך גם אצל ב"נ. אבל עדיין צ"ע שא"כ אין זה חומרא ברציחה, אלא היות והמקור הוא מסברא, יוצא שגם ב"נ חייב למסור נפשו.

גדר מצוות ב"נ

ואולי יש לפרש לפי דברי המשך חכמה (בראשית פרק ז,א) דכתב שהשבע מצוות שנצטווה אדם, המה מושגים לנימוס המדינה ולהנהגה הטבעית. לכן כתוב בהן "ויצו אלקים", שזה מורה על כוח כל הכוחות הטבעיות, אשר מורגש לכל מעיין על הבריאה בכללה כי יש אלקים בארץ. ולפי"ז י"ל שרציחה יותר חמור, שמבחינת "החברתי" רציחה יותר חמור מעריות.

הרבה עבירות בשב ואל תעשה או עבירה אחת בקו"ע

עיי"ש (לקח טוב) שדן מה יותר חמור, עבירה שעובר עליו בשב ואל תעשה, אבל עובר עליו כמה פעמים, או דילמא עבירה שעובר פעם אחת בקום ועשה. והנה בשו"ע (או"ח סי' ח,ט) כתוב קודם שיברך, יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים, כדי שלא יברך לבטלה. וכבר תמה הט"ז (ס"ק ח) שאפילו בלי הטעם של ברכה לבטלה, יש חשש שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית. תי' הט"ז דמצד החשש שלובש בגד של ד' כנפות בלי ציצית, יש לאוקמי ליה אחזקתו שהיה כשר, רק משום חומרא דלא תשא וכו', החמירו דוקא לבודקו. ולפי"ז חידש הט"ז שמי שיש לו הרבה בגדים של ד' כנפות זה על זה, א"צ לבדוק רק א' מהם כיון שברכה א' לכולם, אלא דמ"מ יש לעשות כמ"ש נ"י שהוותיקין כ"ז שמתעטפים מעיינין בחוטים ומפרידים אותה יפה, ורואין אם לא נעקר חוט אחד מעיקרו. (רושמי רשימות אמרו שראשי תיבות של המילה צ-י-צ-י-ת, הם צדיק יפריד ציציותיו תמיד)

מכאן רצה הלקח טוב להוכיח שלעבור בשב ואל תעשה הרבה פעמים עדיף מלעבור פעם אחת בקו"ע, שכאן אם הציצית הם פסולים אז מבטל מצות ציצית כל רגע ורגע, וברכה לבטלה אינו עובר אלא פעם אחת אלא ע"כ שבזה לא אומרים יסוד הר"ן שעדיף לעבור על איסור חמור פעם

אחת, מלעבור על איסור קל הרבה פעמים, הואיל ואינו עובר אלא בשב ואל תעשה. (כמבואר ביבמות צ, ב שלבישת בגד בלי ד' כנפות נחשב לשב ואל תעשה ולא לקו"ע) אבל יש לדחות הראיה שהרי הט"ז כתב שמשום חומרא דמוציא שם שמים לבטלה הוצרכו לבדוק, משמע שאין הטעם משום דהוי קום ועשה, אלא חומרא מיוחד במוציא שם שמים לבטלה, א"כ אדרבה יש להוכיח דבלא"ה קום ועשה פעם אחת אינו יותר חמור משב ואל תעשה הרבה פעמים.

חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה

אבל עי"ש שרצה להוכיח מהא דאמרין, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. וקשה הרי ה"שבתות הרבה" שיקיים אינו אלא בשב ואל תעשה, שלא יעשה מלאכה. (ואילו הקו"ע שיעשה, כגון קידוש היום, אינו אלא מצות עשה) א"כ איך מותר לו לחלל שבת שיש בו עונש סקילה בקו"ע, כדי שלא יעבור הרבה פעמים על שב ואל תעשה. אלא ע"כ שגם לגבי שב ואל תעשה, קיים סברת הר"ן, שעדיף לעבור פעם אחת על איסור קל חמור מלעבור הרבה פעמים על איסור קל.

ואולי יש לדחות הראיה דשאני התם ששמירת שבת נדחה מפני שמירת שבת, כדדרשינן מ"ושמרו בני ישראל את השבת", חלל עליו שבת אחת כדי שישמור וכו', ולכן אפילו קום ועשה נדחה מפני שב ואל תעשה. אבל עי' בביה"ל (רס"י שכח) שמביא דברי המאירי שמותר לחלל עליו את השבת, אפילו אם בוודאי לא ישמור שבתות הרבה, דילמא יחזור בתשובה. הרי לן שאפילו אם לא ישמור שבת מותר לחלל עליו את השבת.

גדר התראות מחלקות

הבאנו לעיל דברי הר"ן שיש חומרא בנבילה, לפי שעובר בלאו על כל זית וזית שבה, והוכיח את זה, מהא דאמרין (נזיר מב, א) נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשתה אל תשתה, והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת.

והנה נחלקו הראשונים בגדר הדברים, למה התראה מחייב אותו מלקות על כל רביעית ורביעית. הרמב"ם בפירוש המשניות (נזיר פ"ו מ"ד) כתב שזה שאמרין בבבות אלו אינו חייב אלא אחת, היינו בדיני אדם שאינו מתחייב מלקות אלא אחר התראה, ולפיכך צריך התראה על כל מלקות והוא אמרם אמרו לו אל תשתה, אבל בדיני שמים הרי כל שתיית רביעית עבירה ביזו, וכל גלוח שערה עבירה, וכל טומאה שיתטמא עבירה, ועל דרך זו תדון לכל אסורין שבתורה. הרי לן שלפי הר"מ אפילו בלי ההתראה יש עבירה על כל כזית וכזית, ולכן נענש מדיני שמים, ולא צריכים התראה אלא לחייב אותו עונש ב"ד.

אבל עי' בר"ן למסכת נדרים (יז, א) שככל הנראה חולק וסובר שבלי ההתראה הכל נחשב לאכילה אחת, וההתראה מחלק את האכילה לכמה אכילות, ולכן עובר על כל כזית וכזית, ולפי"ז אם אין התראה המחלק, אז גם בידי שמים אינו עובר על כל כזית וכזית.

הר"ן שם דן לגבי מי שתלה נזירותו באכילה, וכתב שאם אכל אכילות הרבה אינו חייב בנזירות הרבה, אלא א"כ יאמרו לו בין כל כזית וכזית, שכל כזית וכזית יחייב אותו בנזירות. וז"ל שם, דודאי נהי דאמרין דמי שנשבע שלא יאכל ככר זו על כל זית וזית נשבע, אפילו הכי אם לא התרו בו אלא התראה אחת אינו לוקה אלא אחת, דבכל איסורין שבתורה על כל זית וזית שבהן הוא חייב, ואפ"ה אינו לוקה שתיים אלא בהתראות חלוקות, ולקרבן נמי אינו חייב אלא אחת אלא בשתי העלמות, ה"נ כי תלה נזירות באכילת ככר צריך שיהו התראות מחלקות בין כל זית וזית שבו, דאי לא לא מקריא אלא אכילה אחת, ולא מחייב עלה אלא חד נזירות כנ"ל.

לכאורה דברי הר"ן ברורים שחולק על הר"מ הנ"ל, וסובר שבלי התראה נחשב כל מה שאכל כאכילה אחת, א' שזה כמעט מפורש בלשונו, ב' מהא דמצריך התראה על כל כזית וכזית כדי לחייבו כמה נזירות, דאם נאמר שכל כזית הוא אכילה בפני עצמו, למה לא חל נזירות כמנין

האכילות גם בלי התראה, אבל אם נאמר שבלי התראה הוי הכל אכילה אחת ניחא שבלי ההתראה לא נחשב שאכל אלא אכילה אחת, ורק נזירות אחת חל.

סתירה בדברי הר"ן

אבל אם כנים הדברים נמצא בדברי הר"ן סותרים אלו את אלו, שאם נאמר שס"ל שרק ע"י התראה יש כאן אכילות מחולקות, איך אפשר להוכיח מהמשנה בנזיר, שיש איסור על כל כזית וכזית, ולכן נחשב נבילה כאיסור חמור לגבי החולה, הרי כאן ליכא התראה ובלי התראה הוי הכל אכילה אחת, ועדיף לו לאכול נבילה מלשחוט, וצע"ג. (עי' בספר אפיקי ים ח"ב סי' לז)

סתירה בדברי הר"מ

כ' רמב"ם (הל' מאכלות אסורות פרק יז, ז) האוכל אכילה גדולה מדבר איסור אין מחייבין אותו מלקות או כרת על כל כזית וכזית, אלא חיוב אחד לכל האכילה, ואם היו העדים מתרים בו בשעת אכילה על כל כזית וכזית, חייב על כל התראה והתראה, ואע"פ שהיא אכילה אחת ולא הפסיק. הרי שגם לגבי חיוב כרת שזה עונש מן השמים, כתב הר"מ שאם אין התראה אינו חייב על כל כזית וכזית. ועי' בשו"ת מהר"מ שי"ק (או"ח סי' קלח) שהקשה באמת שהר"מ סותר דבריו, שכאן כתב שגם לכרת צריך התראה, ואילו בפירוש המשניות כתב הר"מ שהתראה אינו נוגע אלא לעונש ב"ד, אבל בדיני שמים חייב על כל כזית וכזית. עוד יש להעיר מלשון הר"מ שכתב שנענש על כל האכילה, משמע שכל האכילה הוי אכילה אחת, דאם נאמר שכל כזית וכזית הוי אכילה בפני עצמה, אז לכאורה אינו נענש אלא על כזית הראשון, אבל אם נאמר כמ"ש הר"ן שבלי התראה שמחלק, אז הכל אכילה אחת ניחא.

ותירץ המהר"מ שי"ק, דיש לחלק בין היכא שאכל כל כזית בפני עצמו, דאז סובר הר"מ שמדיני שמים חייב על כל כזית וכזית, להיכא שאכל אכילה גדולה בבת אחת, דאז נחשב לאכילה אחת, ואינו חייב אלא אחת אפילו מדיני שמים.

ואולי יש לדייק כן בלשון הר"מ שכתב **האוכל אכילה גדולה מדבר אסור**, משמע שלא אכל כל כזית לבד אלא אכילה אחת גדול.

קושיות התשב"ץ על הר"ן

לגבי עיקר חידוש של הר"ן שעדיף לעבור על איסור חמור פעם אחת, מלעבור על איסור קל הרבה פעמים, הקשה עליו התשב"ץ (בשו"ת תשב"ץ חלק ג סימן לז) כמה קושיות חזקות, א' שהר"ן נתן דבריו לשיעורין, שאם החולה הזה א"צ אלא לכזית, או למשקין ברביעית דלא עבר אלא חד לאו, היינו מתירין לו איסור נבילה, ולא מחללין עליה שבת. ורוב חולים מסוכנים כך הוא עניינם שהרופאים מצווים להשקותו מרק תרנגולת מעט מעט, אפילו פחות מרביעית, ושיהיה שיעור רב בין שתייה לשתיה, יותר מכדי אכילת פרס, כדי שיוכל כח המסוכן לסבלו. ותימה הוא, שהר"ן היה מגדולי הרופאים וידע זה, ובכה"ג ליכא ריבוי לאוין.

וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך

ב' שאם היה איסור שבת ואיסור נבילה נעשה הכל באיש אחד, היה אפשר לומר דמוטב לדחות איסור סקילה, מלדחות הרבה איסורין שעונשם מלקות מלקות, אבל בנדון הזה אינו כן שאיסור נבילה הוא דוחה אותו החולה עצמו, ואיסור שבת אנו דוחין אותו בשבילו, ומוטב היה שידחה הוא איסור נבילה בעצמו לפקוח נפשו ולא נדחה אנחנו איסור שבת בשבילו. דמאי דאמרין בערובין (לב,ב) ניחא ליה לחבר דלעביד איסורא זוטא ולא ליעביד עם הארץ איסורא רבא, דווקא כי האי גוונא, שהחבר גרם להע"ה לעבור על האיסור, שהוא מכרו לו תבואה בחזקת מעושר, אבל בלא"ה וזה קושיא נפלאה.

והנה הראשונים שואלים סתירה בין הא דאמרינו ניחא ליה לחבר לעבור איסור זוטא ולא יעבור העם הארץ איסורא רבה, להא דאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, ותירצו שני תירוצים, א' כנ"ל שיש חילוק בין אם הוא גרם לחבירו לעבור על איסור, שאז "ניחא ליה לחבר וכו', ב' שרק היכא שהחוטא פשע אז אומרים שאין אומרים לו לאדם וכו', אבל היכא שלא פשע אז אומרים ניחא ליה לחבר וכו'. א"כ לפי תירוץ השני ניחא דברי הר"ן, שכאן הרי לא פשע, שהרי הוא חולה, אז שפיר אומרים שמותר לאחר לחלל שבת, כדי שהחולה לא יעבור על איסור נבילה הרבה פעמים, שמה שהוא עובר נקרא איסורא זוטא כלפי מה שהחולה עובר, הואיל ועובר הרבה פעמים. ועי' חידושי הר"ן (שבת ד, א) שמביא ב' התירוצים.

[ויש עוד נ"מ בזה לענין מה שנפסק (בשו"ע או"ח סי' שו, יד) שמי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות ואי לא בעי, כייפינן ליה. ועי' במשנה ברורה (ס"ק נו) דקי"ל אם אינו פושע חייב לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבא, דאי לפי הת' הראשון שרק היכא שהחבר גרם להחטא, יש היתר לעבור על איסורא זוטא, אז כאן לא יהיה לו היתר לחלל שבת בשביל הצלת בתו]

מאכילין לחולה טבל

עוד הקשה מהגמרא במסכת יומא (פג, ב) דתניא התם מי שנשכו נחש קורין לו רופא ממקום למקום ואפילו בשבת, וקורעין לו תרנגולת (פירש לתת על המכה שזו היא רפואתה), וגוזזין לו כרישין (פירוש מן המחובר ומאכילין אותו), ואין צריך לעשר דברי רבי. וקשה שלפי הר"ן עדיף לעשר בשבילו, שאינו עובר אלא איסור אחד, מלהתיר לו לאכול כמה זיתים שאינם מעושרים, שעובר על כמה איסורים. וכ"ש כאן שהאיסורין הם שוין, שהרי תקון מעשר הוא שבות מדרבנן, ואכילת טבל של כרישין הוא איסור דרבנן, דמעשר ירק אינו אלא מדרבנן, ונוסף בזה רבוי זתים, אלא ודאי משמע שאין רבוי זתים נותן חומרא כלל.

כעין זה הק' בספר תוספות יוה"כ (יומא פג, א) על ההיא דתנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה מאכילין אותו נבילה, טבל ושביעית שביעית. טבל ותרומה תנאי היא, דתניא מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה, בן תימא אומר תרומה ולא טבל. אמר רבה היכא דאפשר בחולין דכולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה, כי פליגי בדלא אפשר בחולין, מר סבר טבל חמור ומר סבר תרומה חמורה, מר סבר טבל חמור אבל תרומה חזיא לכהן, ומר סבר תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתקוניה. וק' לפי הר"ן שס"ל שלעבור על איסור קל הרבה פעמים, יותר חמור מלעבור על איסור חמור פעם אחת, א"כ למה מאכילין אותו טבל, משום שתרומה הוא יותר חמור, עדיף שיפריש את הטבל ויאכל החולין והתרומה, שמוטב שיאכל קצת תרומה ולא יאכל הרבה טבל.

ותי' הפרשת דרכים (דרוש יט) שהר"ן יפרש שמה שאמר רבה היכא דאפשר בחולין דכולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה, רצה לומר שאם יש מי שיכול להפריש בשבילו, שאז וודאי מפרישין והוא אוכל החולין והתרומה, כי פליגי בדלא אפשר בחולין, ר"ל שאין כאן מי שיתקן הטבל, ואז נחלקו מה יותר חמור טבל או חולין.

מרק נבילה או שחיטה כדי לאכול בשר

עי' בספר בספר אפיקי ים (ח"ב סי' לו) שהביא פסק מהרב טעבל אב"ד דמינסק (בעל הנחלת דוד), דאם החולה צריך לאכול, ודי לו במרק ולא צריך הבשר עצמו, אז אין שוחטין בשבילו אלא יאכל המרק של נבילה. ומסביר שם משום דאין במרק אלא טעם, ואע"פ שפסקינן שטעם כעיקר אסור מה"ת, זה רק לחומרא חוששין להשיטות שסוברות כך, אבל להתיר חילול שבת בשביל זה, אז חיישינן לשיטת רש"י דטעם כעיקר אינו אלא מדרבנן. ואע"פ שהר"ן סובר שעדיף לעבור על

איסור חמור פעם אחת ולא לעבור על איסור קל הרבה פעמים, זה דווקא היכא שאיסור הקל ג"כ הוא איסור דאורייתא, כמו נבילה, אבל כאן שאינו אלא טעם, ואינו אסור אלא מדרבנן, עדיף שיעבור על עבירה הקל, הרבה פעמים מלשחוט פעם אחת.

ועי"ש עוד שבתחילה רצה לומר שאפילו אם נאמר דטעם כעיקר מה"ת, י"ל שהואיל ואינו מפורש בתורה הוא איסור קל, וממילא עדיף לאכול המרק ולא לשחוט, כמו שמצינו בתוס' למס' שבועות (כג,ב) שאפילו לר"י שח"ש אסור מה"ת שבועה חל עליו, כיון דליכא אלא איסור בעלמא לאו מושבע ועומד חשיב ליה, וה"נ אומר האפיקי ים לגבי טעם כעיקר, שהוי איסור קל.

דבר שאינו מפורש בקרא

אבל לכאורה יש לחלק בין הדין של תוס' להדין של האפיקי ים, דשמה אין הטעם ששבועה חל על ח"ש משום דהוי איסור קל, אלא כמ"ש תוס' שאין כאן מושבע ועומד, והטעם נראה משום דאינו מפורש בקרא, (עי' בר"ן לנדרים ח,א ואכמ"ל) ולפי"ז אין להוכיח שעדיף לעבור על איסור קל הרבה פעמים ולא יעבור איסור חמור פעם אחת.

ועי"ש שמביא שהציע הדברים בפני הג"ר שמחה זעליג, הדיין דבריסק, והודה לו ואמר לו שהוא ג"כ אמר הדברים להגר"ח, וענה לו שאע"פ שהיה מורה ובא שחולה הצריך לאכול בשר בשבת עדיף לשחוט כדברי הראשונים, אבל מעכשיו יפסוק שאם די להחולה במרק של נבילה לא ישחטו לו.

הרבה פעמים חצי שיעור או שחיטה בשבת

אבל בסוף חוזר בו האפיקי ים מכח דברי המ"א וט"ז (סי' שכח סעיף יד), דיעוין במ"א (ס"ק ט), וז"ל אבל הר"ן כתב הטעם דבנבילה עובר על כל כזית ממנה, ובפחות מכזית איכא נמי איסור דאורייתא אע"פ שאין בו מלקות, והוי הרבה לאוין וחמירי מלאו אחד דשבת. ועי' בט"ז (ס"ק ז) שדן היכא שהחולה צריך יין מבושל, האם עדיף שישראל יבשל לו בשבת או שנכרי יבשל לו ויהיה יין נסך, ופסק הט"ז שטוב יותר שישראל יחמם, כי אם יתנסך אז יעשה איסור על כל טיפה וטיפה ששותה. הרי לן שבין לפי הט"ז בין לפי המ"א שייך הדין של הר"ן אפילו בנוגע ח"ש, א"כ ה"ה בטעם כעיקר אע"פ שאינו אלא איסור קל, אמרינן עדיף שיעבור על איסור שבת פעם אחת. אבל כתב שבתשב"ץ מבואר שסברת הר"ן לא שייך בחצי שיעור, שהרי הקשה על הר"ן מהחולה שאינו צריך לאכול אלא מרק בפחות שכשיעור, שעדיף לו לאכול מרק במקום לשחוט לו. אבל מאידך גיסא מבואר בדבריו שמצד שזה רק טעם לא נחשב כקולא, שאם לא היה המציאות שאכלו המרק בפחות מכדי אכילת פרס, לא היה קשה לו על הר"ן. אז אם ננקוט כדברי התשב"ץ אין הפסק של הנחלת דוד נכון שאפילו בטעם ס"ל לתשב"ץ שעדיף לשחוט, מלאכול הרבה כזיתים.

שבת ניתן לדחות

לגבי עיקר הנידון עי' בפסקי הרא"ש (יומא פרק ח סי' יד) וז"ל שאלו את הראב"ד ז"ל חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר, אם יש לפניו נבילה ואין שחוט, אם לא שנשחט בשבת, כי יש אומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה. והשיב דברי יש אומרים מכוונים הם, אבל יש לומר כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובבישול ובמחמין לו חמין. אי נמי שאי אפשר שלא יהא קטן אחד בסוף העולם. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבילה מוכנת לו מיד, והשחוט מתאחר לו ודאי מאכילין אותו הנבילה ואין ממתנין לשחיטה והפשט ובישול.

ועי' בשו"ת תשב"ץ (חלק ג סימן לז) שמביא דברי הראב"ד בסגנון אחר, שזה החולה איזה איסור עומד לפניו ומעכבו ודאי איסור שבת ולא איסור נבילה, תדע שאילו לא היתה שבת מי היינו

מבקשין נבילה להאכילו, לא כי אם שחוטה, וכיון שכן האיסור העומד לפניו ומעכבו ודאי איסור שבת ולא איסור נבילה הוא, ולפיכך מתירין לו איסור שבת לא איסור נבילה. גם הר"ן (מסכת יומא דף ד, ב בדפי הרי"ף) הביא כנוסח התשב"ץ, אלא שחולק על הראב"ד וז"ל ותמהני שא"כ מצא תרנגולת נחורה נאכילנה אותו ולא נשחוט לו, שכשם שאתה אומר שאיסור שבת מעכבו מלשחוט כך איסור נבילה מעכבו מלאכול נבילה זו, שאם לא היה איסור נבילה מעכבו היה אוכל אותה, ולמה עומד לפניו איסור שבת יותר מאיסור נבילה.

שבת הותרה נבילה הודחה

עוד הביא הרא"ש את תירוצו של מהר"מ מרוטנברג, שמדמה נידון שלנו להדין של אוכל נפש ביום טוב, דשוחטין ביום טוב אע"ג דאיכא עשה ולא תעשה באיסור מלאכה, ולא אומרים שעדיף לאכול נבילה שאין בה אלא לאו, או לומר לנכרי לנחור עופות דליכא אלא איסור דרבנן, דאין שחיטה לעוף מן התורה, אלא כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב, **הוה לדידן כל אוכל נפש ביום טוב כמו בחול**. והכי נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש **הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה, כאילו עשאה בחול**.

ועי' שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תרפט) שג"כ תולה השאלה בהנידון האם שבת הותרה לחולה שיש בו סכנה, או אינו אלא הודחה. וז"ל ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחוויה, או נאמר שבת הותרה אצל חולה. אם נאמר שבת הותרה אצל חולה, שוחטין לו שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה, ושוחטין לחולה בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו. וכדרך שאמרו בטומאה למאן דאמר טומאה הותרה בציבור, שאם נטמא הכוס אפילו יש שם כוס אחר נותן לטהור אפילו מן הכוס שנטמא. אבל למ"ד דחוויה היא, מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול, ואין אנו עוברין לשחוט לו. שבמקום שיש לו בשר לאכול, לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. אבל א"כ מסיק הרשב"א שא"כ להלכה אסור לשחוט לו בשבת, משום דכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחוויה היא ולא הותרה.

עוד תירץ הרא"ש משום דחיישינן שמא יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן.

סיכום השיטות והנ"מ בהם

ועי' במ"ב (שכח ס"ק לט) שמביא כל הטעמים שנאמרו על זה. י"א משום דשבת הותרה אצל פיקו"ג, ולכן שוחטין לו כדרך ששוחטין ביו"ט, ולפי טעם זה כתב המ"ב, אפילו איסור דרבנן אין מאכילין אותו, במקום שאפשר לו לשחוט, דשבת הוי כחול אצל חולה. אבל כ' המ"ב שהרבה ראשונים כתבו, דשבת רק דחוויה היא, אלא הטעם הוא דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן. עודכ' המ"ב שהב"י הביא עוד טעם בשם הר"ן, דבנבילה עובר על כל כזית ממנה, וחמיר מאיסור לאו דשבת. ולפ"ז בודאי מוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן, משנחלל שבת באיסור סקילה.

עוד כ' שאם החולה אומר שאינו קץ באכילת נבילה, ויש נבילה מזומן לפניו, אם מותר לשחוט עבורו, עיין באחרונים. (היינו משום דאז יש רק סברת הר"ן ולא סברת הרא"ש) ועכ"פ לענין קטן בודאי נראה דטוב יותר להאכילו בשר נבילה, ולא ישחוט אדם עבורו בשבת. (נראה שכונתו משום שאין הקטן יודע שהוא נבילה, או שאין דעתו קצה עליו)